

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Právní, sociální a kriminogenní aspekty násilné kriminality

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program: [Sociální politika a sociální práce](#)

Autor: Kateřina Polatová

Vedoucí práce: doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „**Právní, sociální a kriminogenní aspekty násilné kriminality**“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 3.května 2021

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce doc. JUDr. Romanu Svatošovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky během vedení mé práce. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům za ochotu při vyplňování dotazníku.

Právní, sociální a kriminogenní aspekty násilné kriminality

Abstrakt

Tato bakalářská práce má za cíl zjistit jaké jsou příčiny násilné kriminality na zvlášť zranitelných obětech.

Teoretická část v první kapitole vymezuje právní aspekty násilné kriminality, definici vybraných trestných činů, definici obětí trestných činů a zvlášť zranitelné oběti.

Druhá kapitola vymezuje pojem kriminologie, kriminologický pojem násilí, charakteristiku násilných činů, pojem fenomenologie násilné kriminality, příčiny a podmínky násilné kriminality, aspekty výběru seniora jako obětí trestných činů, prevenci a represí. Na závěr je vymezen vliv násilné kriminality ve společnosti a na jedince.

Hlavním cílem praktické části bylo zjistit, pomocí vlastního dotazníku, příčiny násilné kriminality na zvlášť zranitelných obětech a potvrdit nebo vyvrátit hypotézy, které byly, zda se oběťmi násilné kriminality častěji v průměru stávají zvlášť zranitelné oběti než jiné a zda je nejvíce násilí pácháno na zvlášť zranitelných obětech ze strany jejich nejbližších.

Klíčová slova

Násilná kriminalita; násilí; senioři; trestný čin; kriminalita; zvlášť zranitelné oběti

Juristic, Social and Criminogenic Aspects of Violent Crime

Abstract

This bachelor thesis aims to find out what are the causes of violent crime on particularly vulnerable victims.

The theoretical part in the first chapter defines the legal aspects of violent crime, the definition of selected crimes, the definition of crime victims and particularly vulnerable victims. The second chapter defines the concept of criminology, criminological concept of violence, characteristics of violent acts, phenomenology of violent crime, causes and conditions of violent crime, aspects of choosing a senior as a victim of crime, prevention, and repression. Finally, the impact of violent crime in society and on individuals is defined.

The main goal of the practical part was to find out the causes of violent crime on particularly vulnerable victims using their own questionnaire and to confirm or refute the hypotheses that victims of violent crime are more often victims of particularly vulnerable victims than others and whether most violence is committed to parties of their loved ones.

Key words

Violent crime, violence, seniors, crime, especially vulnerable victims

Obsah

Úvod.....	8
1 Právní aspekty násilné kriminality.....	9
1.1 Právní vymezení kriminality.....	9
1.2 Definice trestného činu.....	10
1.3 Vybrané násilné trestné činy.....	13
1.4 Definice oběti trestných činů.....	18
1.5 Zvlášť zranitelné oběti trestných činů.....	18
2 Sociální a kriminologické aspekty (faktory) násilné kriminality.....	20
2.1 Pojem kriminologie.....	20
2.2 Kriminologický pojem násilí.....	22
2.2.1 Násilí.....	22
2.2.2 Agrese a agresivita.....	23
2.2.3 Hostilita.....	23
2.3 Charakteristika násilných činů.....	24
2.4 Fenomenologie kriminality.....	24
2.4.1 Stav kriminality.....	24
2.4.2 Úroveň kriminality.....	26
2.4.3 Struktura kriminality.....	26
2.4.4 Dynamika kriminality.....	28
2.5 Etiologie násilné kriminality.....	28
2.5.1 Příčiny násilné kriminality.....	29
2.5.2 Příčiny a podmínky vzniku kriminality u seniorů.....	30
2.5.3 Aspekty výběru seniora jako oběti.....	32
2.5.4 Prevence násilné kriminality.....	33
2.5.5 Represe násilné kriminality.....	35
2.5.6 Probační a mediační služba.....	36
2.5.7 Související pojmy.....	36
2.6 Vliv násilné kriminality ve společnosti.....	37
2.7 Vliv násilné kriminality na jedince.....	38

3 Výzkumná část.....	40
3.1 Cíle práce.....	40
3.2 Výzkumné otázky.....	40
3.3 Hypotézy.....	40
3.4 Operacionalizace pojmů.....	40
4 Metodika.....	42
4.1 Výzkumná strategie.....	42
4.2 Metody a techniky sběru dat.....	42
4.3 Výzkumný soubor.....	42
4.4 Etika výzkumu.....	43
5 Výsledky.....	44
5.1 Popisná statistika.....	44
5.2 Statistické vyhodnocení hypotéz.....	52
6 Diskuze.....	56
7 Závěr.....	58
8 Použité zdroje a literatura.....	60
9 Přílohy.....	64
10 Seznam zkratk.....	67

Úvod

Násilná kriminalita je všude kolem nás a je třeba jí věnovat dostatečnou pozornost. Cílem mé bakalářské práce s názvem „Právní, sociální a kriminogenní aspekty násilné kriminality“ je definovat a popsat legislativu zabývající se násilnou kriminalitou. Podrobně definovat pojem „Zvlášť zranitelné oběti“ a nejčastější trestné činy páchané na zvlášť zranitelných obětech. Dále se zaměří na definice násilné kriminality, kriminologického pojmu násilí, analýzou fenomenologie násilné kriminality, aspektům výběru seniora jako oběti násilné kriminality a dále se bude věnovat oblasti prevence a represe násilné kriminality. Závěr teoretické části bude zaměřen na vliv násilné kriminality na jedince a vliv násilné kriminality ve společnosti a na to, zda má sociální postavení jedince vliv na jeho násilné chování.

V praktické části se budu zabývat otázkou: Jaké jsou příčiny násilné kriminality na zvlášť zranitelných obětech. V souvislosti s cílem byly stanoveny dvě hypotézy. První hypotéza zní: Oběti násilné kriminality se v průměru častěji stávají zvlášť zranitelné oběti než ostatní populace. Druhá hypotéza zní: Nejvíce násilí je pácháno na zvlášť zranitelných obětech ze strany jejich nejbližších.

V rámci diskuse budou zrekapitulovány výsledky výzkumu, zhodnocení cílů bakalářské práce a její následná možnost využití v praxi.

Téma této práce jsem si vybrala, protože mi tato problematika přijde zajímavá a myslím si, že toto téma je v každé době velmi aktuální a důležité.

1 Právní aspekty násilné kriminality

V první kapitole „Právní aspekty“ je právně vymezen pojem kriminality, definice trestného činu, jeho dělení, skutková podstata, okolnosti vylučující protiprávnost a definice pojmu pachatel trestného činu. Dále jsou v této kapitole popsány vybrané trestné činy a pojem oběti a zvláště zranitelné oběti kriminálního násilí.

1.1 Právní vymezení kriminality

Kriminalita je souhrn takových forem chování, které trestní právo posuzuje jako trestný čin. (Scheinost a kol, 2010)

Důležité zákony, které se kriminality týkají, jsou:

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“ nebo „TZ“)

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“ nebo „TŘ“)

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“ nebo „ZSVM“)

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o obětech trestných činů“ nebo „ZOTC“)

Zákon č. 418/2011 Sb., trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o trestní odpovědnosti právnických osob“ nebo „ZTOPO“)

Zákon č. 84/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o výkonu trestu odnětí svobody“ nebo „ZVTOS“)

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Policii ČR“ nebo „ZOPCR“)

Zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o obecní policii“ nebo „ZOOOP“)

1.2 Definice trestného činu

Definici trestného činu obsahuje § 13 odst. 1 TZ: *„Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný, a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. K odpovědnosti je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.“* Definice trestného činu je nutné doplnit o ustanovení § 12 odst. 1 TZ: *„Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.“* Definice trestného činu je dále doplněno o znění § 111 TZ: *„Trestným činem se rozumí jen čin soudně trestný, a pokud z jednotlivého ustanovení trestního zákona nevyplývá něco jiného, též příprava k trestnému činu, pokus trestného činu, organizátorství, návod a pomoc.“*

Trestní zákoník v § 14 rozlišuje trestné činy na přečiny a zločiny. *„Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny; zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.“*

Můžeme shrnout, že aby určité jednání bylo považováno za trestný čin, tak musí být toto jednání protiprávní (§ 13 TZ), musí dosahovat určité míry škodlivosti (§ 12 TZ) a naplňovat znaky skutkové podstaty nějakého trestného činu (§ 13 TZ) a musí

se jednat o čin soudně trestný (§ 111 TZ). Bude-li jeden z těchto znaků chybět, nebude se jednat o trestný čin.

Skutková podstata trestného činu obsahuje znaky: objekt a objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka trestného činu, které jsou uvedeny v trestním zákoníku.

Objekt trestného činu je znakem skutkové podstaty. Jsou to určité společenské vztahy, a hodnoty (život člověka, zdraví, důstojnost, majetek aj.), jež jsou chráněny trestním zákonem. Podle jednotlivých chráněných zájmů se řadí trestné činy do třinácti hlav Zvláštní části trestního zákoníku (trestné činy proti životu a zdraví, proti svobodě, proti rodině atd.) a k jejich ochraně je určeno konkrétní ustanovení Zvláštní části trestního zákoníku.

Objektivní stránka charakterizuje způsob, kterým byl trestný čin spáchán a jaké jsou jeho následky. Hlavní součástí objektivní stránky jsou: jednání, následek trestného činu a příčinná souvislost mezi jednáním a následkem, která se nazývá kauzální nexus. Tyto znaky musí být splněny u každé skutkové podstaty. Jednáním může být buď konání, nebo opomenutí. Porušení nebo ohrožení objektu trestného činu se označuje jako následek. Pachatel může být trestně odpovědný jen tehdy, jestliže svým jednáním následek skutečně způsobil.

Subjekt trestného činu je pachatel, tedy trestně odpovědná fyzická osoba, která bezprostředně spáchala trestný čin. Taková osoba musí být starší 15 let (§ 25 TZ) a musí u ní být splněna přičetnost. Za mladistvého pachatele se považuje osoba ve věku mezi 15 a 18 lety.

Subjektivní stránka trestného činu má složku obligatorní, kterou je zavinění, a která musí být u každé skutkové podstaty, a složku fakultativní, která se vyskytuje jen u některých skutkových podstat jako např. pohnutka pachatele. Zavinění je vnitřní psychický stav člověka ke skutečnostem, které zakládají trestný čin. K trestnosti činu je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačuje

zavinění z nedbalosti. Tam, kde ve skutkové podstatě není uvedeno „z nedbalosti“, vyžaduje se zavinění úmyslné. (Šámal a kol, 2016)

Okolnosti vylučující protiprávnost trestního činu jsou krajní nouze, nutná obrana, svolení poškozeného, přípustné riziko, oprávněné použití zbraně. Všechny tyto okolnosti jsou definovány v § 28 až 32 TZ. Existuje ještě další okolnost vylučující protiprávnost, a to výkon práv a povinností, která je upravena v jiných právních předpisech. Osoba či osoby spáchaly TČ, ale v konečném důsledku nelze takového pachatele potrestat. Jedná se o okolnosti, které způsobují, že čin, který by za jiných okolností byl trestným činem a podobá se rysem trestnému činu, není tak společensky škodlivý, aby byl trestným činem. V praxi to znamená, že se nejedná o trestný čin ale tzv. čin jinak trestný (Jelínek a kol, 2009).

Podle ustanovení § 22 odst. 1 TZ *„pachatelem trestného činu je ten, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.“*

Podle § 22 odst. 2 TZ *„Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepřičetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem; v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.“*

Spolupachatel je definován v § 23 TZ *„Byl-li trestný čin spáchán úmyslným společným jednáním dvou nebo více osob, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama (spolupachatelé).“*

1.3 Vybrané násilné trestné činy

Nejdůležitější trestné činy, které by se mohly týkat zvláště zranitelných obětí, jsou například tyto: Těžké ublížení na zdraví, ublížení na zdraví, neposkytnutí pomoci, zbavení osobní svobody, omezování osobní svobody, loupež, vydírání nebo útisk.

Těžké ublížení na zdraví, které je definované v § 145 TZ, kde je uvedeno, že kdo jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na tři roky až deset let. Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li tento čin na dvou nebo více osobách, na těhotné ženě, na dítěti mladším patnácti let, na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti, na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání, opětovně nebo poté, co spáchal jiný zvláště závažný zločin spojený s úmyslným způsobením těžké újmy na zdraví nebo smrti nebo jeho pokus, nebo ze zavrženíhodné pohnutky. Odnětím svobody na osm až šestnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li takovým činem smrt.

Objektem tohoto trestného činu je zdraví osoby, objektivní stránka je způsobení těžké újmy na zdraví, subjektem může být kdokoliv a subjektivní stránka je úmysl (Jelínek, J. a kol, 2009).

Ublížení na zdraví je obsaženo v § 146 TZ a je vyjádřeno tak, že kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři roky. Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li tento čin na těhotné ženě, na dítěti mladším patnácti let, na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti, na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou

povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, nebo na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání. Odnětím svobody na dva roky až osm let bude pachatel potrestán, způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví. Odnětím svobody na pět až deset let bude pachatel potrestán, způsobí-li takovým činem smrt.

Objektem tohoto trestného činu je zdraví osoby, objektivní stránka je způsobení ublížení na zdraví, subjektem může být kdokoliv a subjektivní stránka je úmysl.

Jak u těžkého ublížení na zdraví, tak u ublížení na zdraví mohou být oběťmi právě starší lidé, a to i vzhledem k jejich fyzické konstituci (Jelínek a kol, 2009).

Trestný čin **Neposkytnutí pomoci** je stanoven v § 150 TZ. Zde je uvedeno, že kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo jiného vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dva roky. Kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač je podle povahy svého zaměstnání povinen takovou pomoc poskytnout, bude potrestán odnětím svobody až na tři roky nebo zákazem činnosti.

Objektem tohoto trestného činu je život a zdraví osoby, objektivní stránka je neposkytnutí potřebné pomoci osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo jiného vážného onemocnění, subjektem může být kdokoliv a subjektivní stránka je úmysl.

Jako oběť tohoto trestného činu mohou být právě staří lidé, které se s větší pravděpodobností, než mladí lidé dostanou do shora uvedené situace a budou potřebovat pomoc (Jelínek a kol, 2009).

Zbavení osobní svobody je upraveno v § 170 TZ, kde je uvedeno, že kdo jiného bez oprávnění uvězní nebo jiným způsobem zbaví osobní svobody, bude potrestán odnětím svobody na dva roky až osm let. Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li uvedený čin jako člen organizované skupiny, spáchá-li takový čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání, způsobí-li takovým činem fyzické nebo psychické útrapy, způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví, nebo spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch. Odnětím svobody na osm až šestnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li takovým činem smrt, nebo spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu.

Objektem tohoto trestného činu je osobní svoboda, objektivní stránka je uvěznění nebo zbavení osobní svobody, subjektem může být kdokoliv a subjektivní stránka je úmysl (Jelínek a kol, 2009).

Omezování osobní svobody je upraveno v § 171 TZ, kde je stanoveno, že kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. Odnětím svobody až na tři léta bude pachatel potrestán, spáchá-li uvedený čin v úmyslu usnadnit jiný trestný čin. Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, spáchá-li takový čin jako člen organizované skupiny, spáchá-li takový čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání, způsobí-li takovým činem fyzické nebo psychické útrapy, způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví, nebo spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch. Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, způsobí-li takovým činem smrt, nebo spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu.

Objektem tohoto trestného činu je tak jako u trestného činu zbavení osobní svobody osobní svoboda, objektivní stránka spočívá v omezení osobní svobody, subjekt je kdokoliv a subjektivní stránka je úmysl.

Obětmi těchto dvou uvedených trestných činů mohou být právě zvláště zranitelné oběti, které mohou být z důvodu nemožnosti se bránit zbavovány nebo omezovány na osobní svobodě (Jelínek a kol, 2009).

Trestný čin **Loupež** je uveden v § 173 TZ. Zde se uvádí, že kdo proti jinému užije násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit se cizí věci, bude potrestán odnětím svobody na dva roky až deset let. Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li takový čin jako člen organizované skupiny, způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví, způsobí-li takovým činem značnou škodu, nebo spáchá-li takový čin v úmyslu umožnit nebo usnadnit spáchání teroristického trestného činu, trestného činu financování terorismu (§ 312d) nebo vyhrožování teroristickým trestným činem (§ 312f). Odnětím svobody na osm až patnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li takovým činem škodu velkého rozsahu. Odnětím svobody na deset až osmnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li takovým činem smrt.

Zde existují dva objekty, a to život a zdraví a dále majetkové vztahy. Objektivní stránka je užití proti jinému násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit se cizí věci. Subjekt je kdokoliv a subjektivní stránka je úmysl.

Právě zvláště zranitelné oběti se mohou stát obětmi tohoto trestného činu, protože pachatelé, kteří chtějí získat nějaké majetkové hodnoty, si raději vyberou oběť, která se obtížně může bránit (Jelínek a kol, 2009).

Trestný čin **Vydírání** je upraven v § 175 TZ. Zde se uvádí, že kdo jiného násilím, pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři roky nebo peněžitým trestem. Odnětím svobody na dva roky až osm let bude pachatel potrestán, spáchá-li takový čin jako člen organizované skupiny, spáchá-li takový

čin nejméně se dvěma osobami, spáchá-li takový čin se zbraní, způsobí-li takovým činem značnou škodu, spáchá-li takový čin na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti, nebo spáchá-li takový čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání. Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví, spáchá-li takový čin v úmyslu umožnit nebo usnadnit spáchání teroristického trestného činu, trestného činu financování terorismu (§ 312d) nebo vyhrožování teroristickým trestným činem (§ 312f), nebo způsobí-li takovým činem škodu velkého rozsahu. Odnětím svobody na osm až šestnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li takovým činem smrt.

Tento trestný čin obsahuje také dva objekty, a to život a zdraví a dále osobní svobodu. Objektivní stránka spočívá v užití proti jinému násilí, pohrůžky násilí nebo pohrůžky jiné těžké újmy k nucení, aby něco konal, opomněl nebo trpěl. Subjekt je kdokoliv a subjektivní stránka je úmysl (Jelínek a kol, 2009).

Dalším trestným činem je **Útisk**, který je definován v § 177 TZ. Zde je uvedeno, že kdo jiného nutí, zneužívá jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opomněl nebo trpěl, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti. Odnětím svobody na šest měsíců až tři roky bude pachatel potrestán, způsobí-li takovým činem značnou škodu, nebo spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch. Odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, způsobí-li takovým činem škodu velkého rozsahu, nebo spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu.

Objektem je osobní svoboda, objektivní stránka spočívá v nucení jiného, aby něco konal, opomněl nebo trpěl za zneužití jeho tísně nebo závislosti. Subjektem může být kdokoliv a subjektivní stránka úmysl.

Shora uvedené trestné činy jsou namířeny proti osobní svobodě, tedy k nucení nějakého chování oběti. A právě zvlášť zranitelná oběť bude snadněji nucena

k nějaké činnosti, kterou by sama ze svého rozhodnutí nečinila. Navíc u útisku půjde o zneužití tísně nebo závislosti, a právě zvláště zranitelné oběti bývají odkázány na jiného (Jelínek a kol, 2009).

1.4 Definice obětí trestných činů

Pro téma této bakalářské práce je nutné ujasnit si, co vlastně znamená pojem „Oběť trestného činu“. Podle zákona o obětech trestných činů § 2 odst. 2 je obětí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Dále podle odstavce 3 téhož ustanovení byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považují se, utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu, za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich (Jelínek a kol, 2012).

1.5 Zvláště zranitelné oběti trestných činů

Zvláště zranitelnou oběť definuje zákon o obětech trestných činů v § 2. odst. 4. Tento paragraf uvádí, že zvláště zranitelnou obětí se rozumí: Dítě, osoba, která je vysokého věku nebo je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu úplnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy, oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 TZ) nebo trestného činu teroristického útoku (§ 311 TZ), oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s

ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.

Oběťmi se zabývá nauka viktimologie. Viktimologie (z latinského victima = oběť) představuje vědní obor, který se zabývá oběťmi a jejich bio sociálními a psychologickými charakteristikami. L. Čírtková ji definuje jako nauku o obětech, která „zkoumá vědeckým způsobem oběti trestných činů. Zajímá ji, jakou roli hraje oběť v motivaci pachatele a jakým způsobem se spolupodílí na interakci v průběhu trestného činu.

Z viktimologického hlediska se oběti trestných činů rozdělují do tří základních skupin: Primární, sekundární a terciární. Primární jsou oběti přímo zasažené trestným činem. Sekundární jsou blízké osoby oběti, které mají k oběti silný emocionální vztah a její újmu prožívají jako újmu vlastní (např. manžel/ka, partner/ka, rodinní příslušníci atd.) Terciární jsou blízké sociální okolí (přátelé, sousedé atd.) (Velikovská, 2016).

Policie ČR uvádí, že kromě práv, která jsou vymezena zákonem o zvlášť zranitelných obětech, mají tyto oběti celou řadu speciálních práv. Například právo na bezplatnou odbornou pomoc, na zabránění kontaktu s pachatelem, na ochranu při výslechu nebo podání vysvětlení, nebo na zastupování zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu. (© Policie ČR, 2019)

2 Sociální a kriminologické aspekty (faktory) násilné kriminality

Ve druhé kapitole předkládané práce s názvem „Sociální a kriminologické aspekty násilné kriminality” je třeba se zaměřit na pojem kriminologie jako takový. Jsou zde definované pojmy: násilí, agrese a agresivita, hostilita, dále jsou definovány charakteristické násilné činy. Pak je třeba zaměřit se na fenomenologii kriminality, tj. stav, úroveň, struktura a dynamika kriminality. V závěru druhé kapitoly práce budou probírány příčiny, prevence a represe násilné kriminality.

2.1 Pojem kriminologie

Pojem kriminologie se skládá z latinských slov crimen (zločin) a logos (věda). První zmínka pochází od italského právníka a kriminologa Raffaele Garofalo, který nazval svou publikaci: „Criminologia” (Zoubková, 2016).

Pojem kriminologie můžeme definovat jako vědu o kriminalitě (zločinnosti), o jejích pachatelích a obětech a její kontrole (Novotný, 2008).

Kriminologie jako věda o zločinu je v neustálém rozvoji, doplňuje a upřesňuje se její definice a tvoří se nové vztahy k vědám, které se podílejí na zkoumání kriminality (Dianiška, 2018).

Jedná se o multidisciplinární obor, který v sobě nese prvky například antropologie, psychologie a psychiatrie, ekonomie, sociologie a statistiky (Mannheim, 1999).

Scheinost ve své publikaci uvádí, že kriminologie je někdy považovaná za relativně mladý obor, který se začal více rozvíjet v šedesátých letech dvacátého století. Kriminologické myšlení u nás ve svých počátcích vyrůstalo ze dvou kořenů: z právní vědy a ze sociologické reflexe sociálních problémů (Scheinost, 2020).

Kriminologie zkoumá vývojové tendence svého předmětu, jde o tzv. kriminální fenomenologii-stav, strukturu a dynamiku kriminality. Dále pak zkoumá příčiny kriminality, jde o tzv. etiologii.

Strukturu kriminologie tvoří:

- etiologie kriminality,
- fenomenologie,
- kontrola,
- viktimologie,
- penologie.

Předmětem kriminologie je:

- kriminalita,
- pachatelé kriminality,
- oběti kriminality,
- kontrola kriminality.

Zdroje kriminologie:

- policejní a justiční statistiky,
- poznatky z vyšetřovacích spisů.
- výsledky lékařských výzkumů,
- poznatky z vězeňské praxe,
- poznatky z pedagogiky, psychologie a filozofie,
- statistické a sociologické výzkumy,

poznatky z kriminalistiky (Svatoš, 2012).

2.2 Kriminologický pojem násilí

Násilná kriminalita je kriminologickým pojmem. V trestním zákoně není násilí přesně definované. U řady trestných činů je násilí pouze jako znak nebo kvalifikovaný znak skutkové podstaty. Jedná se například o trestné činy-násilí proti úřední osobě, násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, loupež apod. V trestním zákoně jsou také trestné činy, které jsou spáchány násilím, ať už přímo použitím násilí nebo pod pohrůžkou použitím násilí, ale znakem dané skutkové podstaty nejsou. Jsou to zejména trestné činy výtržnictví, vzpoura vězňů, týrání svěřené osoby a další (Novotný 2008).

2.2.1 Násilí

Násilí je označováno jako chování osoby vůči jiné osobě, které se projevuje jako vyhrožování, pokus či jednání, které způsobuje druhé osobě fyzickou nebo psychickou újmu. Násilí bývá často označováno jako synonymum agrese, tedy chování jedince nebo skupiny, které úmyslně ubližuje, omezuje osobní svobodu a poškozuje jiné osoby a věci. Nejhorší následek násilí je smrt (Marešová a kol, 2016).

Světová zdravotnická organizace (WHO) definuje násilí takto: „Záměrné použití nebo hrozba použití fyzické síly proti sobě samému, jiné osobě nebo skupině či společnosti osob, které působí nebo má vysokou pravděpodobnost způsobit zranění, smrt, psychické poškození, strádání nebo újmu.“

Existují dva druhy násilí. A to v podobě vis absoluta a v podobě vis compulsiva. Násilí v podobě vis absoluta je takové, které zcela vylučuje jiné než dané chování, složka vůle chybí nebo se nemůže uplatnit. Násilí v podobě vis compulsiva je takové, které působí psychicky na jednání donucované osoby, ta se podrobuje nátlaku, nejde však o nátlak neodolatelný. Složka vůle se u donucovacího uplatňuje, ale jeho rozhodnutí je motivováno násilím. Nátlak se děje fyzickou silou. V tom případě je zároveň obsažena pohnutka (Jelínek, 2019).

V souvislosti s pojmem násilí je důležitý pojem agrese, která s násilím úzce souvisí. V rámci tématu této práce je třeba se zaměřit na kriminální agresi.

2.2.2 Agrese a agresivita

Agresivitu je možné definovat ve smyslu osobnostního rysu, který je stabilní a situačně nepodmíněný. Vyskytuje se nejčastěji u poruch chování nebo antisociální poruchy v dětství. Agresivitu lze nicméně definovat i ve smyslu chování samotného. Často dochází k záměně pojmů agrese a násilí (Vevera a kol., 2018).

Pojem agrese vymezuje reálný projev agresivního chování. Agresivní chování lze definovat jako chování vedené úmyslem poškodit jiný organismus nebo předmět. Agrese může být obrácená vůči jednotlivci, skupině nebo i vůči celé společnosti (Kajanová, 2014).

Lze rozlišovat na agresi zaměřenou navenek, na ostatní lidi, na sebe sama, dále pak na agresi verbální nebo brachiální. Agrese verbální se projevuje pouze slovy a jejím účelem je psychicky ublížit druhé osobě. U agrese brachiální jde o fyzický projev, nejčastěji prováděný rukama, nohama nebo pomocí nástrojů, například nůž, tyče, střelné zbraně, atd (Martínková, 2016).

Každá agrese či agresivita nemusí mít kriminální podobu. Jen malá část agresivních jevů spadá do skupiny kriminální agrese. Kriminální agrese lze rozlišovat podle promyšlenosti a připravenosti na reaktivní, neplánovanou, bez přípravy, promyšlenou, připravenou a programovou (Veteška a kol, 2020).

2.2.3 Hostilita

S agresí a agresivitou dále souvisí s pojem „Hostilita”. Nešpor uvádí, že Hostilita znamená nepřátelské naladění vůči světu i sobě. Někdy se tímto pojmem označuje ještě hněvivé popření skutečnosti. Hostilní člověk se chová nepřátelsky většinou, a to i když ho nikdo neprovokuje (Nešpor, 2008).

2.3 Charakteristika násilných činů

Marešová uvádí: „Násilná kriminalita je pojem užívaný především Policií ČR a lze ji definovat obsahem trestných činů policií pod tento pojem zahrnovaných a určených policejní takticko-statistickou klasifikací trestných činů vymezenou paragrafy platného trestního zákona” (Marešová a kol, 2016).

2.4 Fenomenologie kriminality

Jednou z hlavních součástí kriminologie je popis kriminality jako sociálně patologického jevu. Na to se zaměřuje kriminální fenomenologie. Kriminální fenomenologie se tedy zabývá projevy kriminality, stavem, strukturou, úrovní a dynamikou kriminality (Svatoš, 2012).

Kriminalitu můžeme rozdělit na zjevnou a latentní neboli skrytou.

- *Zjevná* - je statisticky registrovaná. Většina TČ vyjde najevo a stává se předmětem trestního stíhání.
- *Latentní* - jedná se část kriminality, která není blíže určena. TČ se dají jen odhadovat, soudy se o ni z různých důvodů nedozvědí. Na rozsah latence má vliv důvěra občanů v bezpečnostní orgány, reakce na oznamování trestné činnosti a kriminální citlivost ve společnosti, kterou se rozumí tolerance k porušování zákonů a k páchání TČ (Karabec, 2018).

2.4.1 Stav kriminality

Stav násilné kriminality znamená, kolik bylo v určitém období a v určitém místě spácháno násilných TČ a kolik těchto činů se podařilo objasnit (Svatoš, 2012).

Tabulka č. 1 - STAV NÁSILNÉ KRIMINALITY ZA ROK 2020			
	Zjištěno	Objasněné	Objasněno %
Vraždy	181	120	66,3 %
Usmrcení živého plodu	0	0	0
Zabití	1	1	100 %
Usmrcení z nedbalosti	76	7	9,2 %
Opuštění dítěte	3	1	33,3 %
Únos	6	0	0 %
Loupeže	1 240	834	67,3 %
Násilí proti úřední osobě	579	496	85,6 %
Úmyslné ublížení na zdraví	3 892	2 614	67,2 %
Rvačky	3	3	100 %
Násilí a vyhrožování skupině obyvatel	44	26	59,1 %
Braní rukojmí	2	2	100 %
Nebezpečné vyhrožování	1 745	1 372	78,6 %
Nebezpečné pronásledování	336	225	67 %
Vydírání	1 081	715	66,1 %
Omezování a zbavování osobní svobody	140	108	77,1 %
Porušování domovní svobody	2 152	1 179	54,8 %
Neoprávněný zásah do práva domu, bytu	172	107	62,2 %
Týrání svěřené osoby	185	80	43,2 %
Týrání osoby žijící ve společném obydlí	428	256	59,8 %
Omezování svobody vyznání	0	0	0 %
Útisk	20	9	45 %
Porušování svobody sdružování a shromažďování	0	0	0 %
Ostatní	5	4	80 %
Celkem	12 291	8 159	85,6 %

(Zdroj: Statistika Policie ČR)

Z této tabulky vyplývá, že nejčastějším násilným TČ za minulý rok bylo úmyslné ublížení na zdraví v počtu 3892 registrovaných případů, z toho byla více jak polovina objasněna. Druhým nejčastějším násilným trestným činem je porušování domovní svobody s počtem 2152 případů a na třetím činem je nebezpečné vyhrožování s počtem 1745 registrovaných případů. Z celkového počtu zjištěných případů bylo objasněno 85,6 %, což je podle mého názoru vcelku dobrý výsledek.

2.4.2 Úroveň kriminality

V rámci stavu kriminality je důležité definovat i její úroveň. Svatoš ve své publikaci uvádí, že úroveň kriminality je stav přepočtený na určitý počet obyvatel daného území. Úroveň kriminality se vyjadřuje pomocí indexu na 10 000 nebo 100 000 obyvatel (Svatoš, 2012)

Marešová uvádí, že ve starších kriminologických materiálech ČR byl počet obyvatel zúžen na počet obyvatel trestně odpovědných (starších 15ti let). Dále uvádí, že v zahraničí je užíván především ke statistickému vyhodnocení výskytu určitých zločinů na určitém území a jejich trendů, a že se jedná především o činy označované jako „přirozené zločiny“, případě přímo jako „indexové delikty“. Zde uvádí například vraždy, loupeže, závažná ublížení na zdraví, krádeže, tj. činy zahrnované pod obecnou kriminalitu (Marešová, 2011).

$$\text{Index kriminality} = \frac{\text{Počet TČ}}{\text{počet obyvatel}} \times 10000 \text{ (100000)}$$

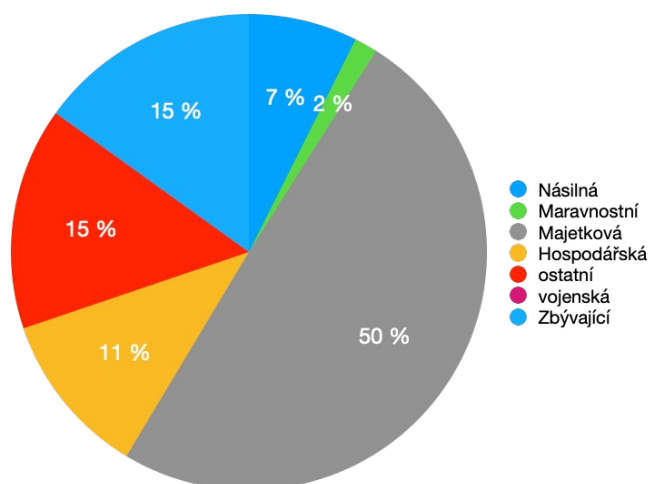
2.4.3 Struktura kriminality

Struktura kriminality může být zkoumána z několika hledisek. Z hlediska geografického, podle druhu kriminality, věku a pohlaví pachatele, podle míry podílu recidivistů apod. Údaje o struktuře kriminality výrazně konkretizují poznatky o kriminalitě a umožňují ji lépe charakterizovat. Při interpretaci informací o kriminalitě je důležité zabývat se její strukturou také proto, že příčiny kriminality i typy pachatelů se u jednotlivých druhů kriminality mohou významně lišit (Čihounková, 2013).

Kriminalitu lze rozdělit podle druhu, na základě statistik Policie ČR na násilnou, mravnostní, majetkovou, hospodářskou, vojenskou, ostatní a zbývající.

Graf č. 1 - Struktura registrovaných TČ v ČR za rok 2020.

Struktura registrovaných TČ v ČR za rok 2020

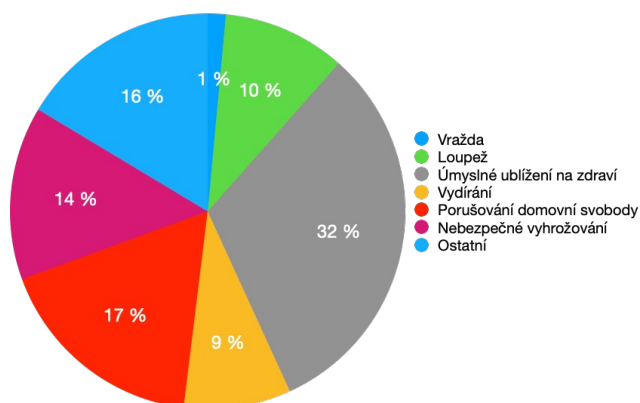

(Zdroj: Statistika Policie ČR)

Z grafu vyplývá, že nejvíce trestných činů za rok 2020 spadalo do kategorie majetkové kriminality, která představuje polovinu všech TČ. Do majetkových TČ patří například: krádeže, zpronevěra, neoprávněné užívání cizí věci, podvod, pojistný podvod, podílnictví, lichva, zneužívání vlastnictví, apod. (Hlava V TZ).

Graf č.2 - Struktura násilné kriminality 2020.

Struktura násilné kriminality v ČR za rok 2020

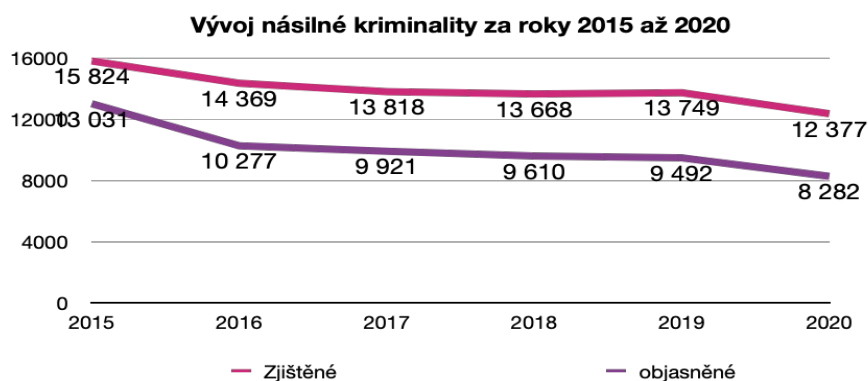
((Zdroj: Statistika Policie ČR)

Nejvyšší počet procent zaujímá Úmyslné ublížení na zdraví - 32 %. Další nejvíce obsažený TČ je Porušování domovní svobody, které zaujímá 17 %. Tyto dva TČ zahrnují téměř 50 % celkové násilné kriminality. Pro zajímavost nejmenší podíl mají TČ vraždy.

2.4.4 Dynamika kriminality

Vichlenda a Krček (2011) ve své publikace uvádějí, že dynamika kriminality popisuje trestnou činnost v pohybu v rámci určitého konkrétního časového období na určitém území. Dále uvádějí, že dynamikou rozumíme změnu stavu či úrovně kriminality jako celku nebo jejich strukturálních částí.

Graf č.3 - Vývoj násilné kriminality.

(Zdroj: Statistika Policie ČR)

Z grafu je patrný pozvolný pokles celkové násilné kriminality. Za posledních 5 let byla násilná kriminalita nejvyšší v letech 2015 a 2016. U objasněnosti registrovaných TČ je patrný podobný pozvolný pokles.

2.5 Etiologie násilné kriminality

Svatoš (2012) uvádí: „Snahou kriminologie je poznat, jaká je kriminalita na určitém území, jaký je vývoj a její struktura - tyto informace mohou přispět k objasnění příčin kriminality. Objasněním příčin kriminality se zabývá etiologie. To je nauka o příčinách jevů a procesů. Tzn. že se etiologie zabývá zkoumáním příčin vzniku kriminality, jejím růstem a strukturou nebo složením.“

2.5.1 Příčiny násilné kriminality

Příčinami kriminality chápeme takové jevy, které mohou v konkrétním případě vyvolat pohnutku, motivaci spáchat trestný čin, nebo vyvolat zodpovědnost u nedbalostních deliktů.

Podmínkami kriminality chápeme zejména situace (okolnosti), které příčině usnadňují její působení. Mezi příčinami a podmínkami existuje plynulý přechod a vzájemně se podmiňující vztah.

Jako *kriminogenní faktory* chápeme obecně rizikové faktory. Jak příčiny, tak podmínky, pohnutky, motivace. Tzn. jevy, které usnadňují nebo přímo podporují k páchání trestné činnosti. Existuje až 450 kriminologických faktorů - ty mohou ovlivňovat stav, strukturu a dynamiku kriminality.

Kriminogenní faktory lze dělit podle úrovně na:

- a) *Obecné*-postihují kriminalitu jako hromadný jev a představují vlivy sociální, politické, ekonomické, právní, kulturní a také vlivy globalizační.
- b) *Zvláštní*-postihující určité skupiny trestných činů. Například ideální situace na spáchání určitého činu.
- c) *Konkrétní*-postihující příčinné souvislosti individuálního TČ a jeho motivu.

Podle rozsahu na:

- a) *Subjektivní*-ty jsou osobnostní, patří sem psychické, morální, citové a racionální vlivy, charakterní vlastnosti apod.
- b) *Objektivní*-ty jsou sociální a společenské. Ty se dále ještě dělí podle struktury, do které náleží:

do makrostruktury-vlivy sociální, politické, ekonomické a kulturní.

do mezistruktury-vlivy školy, pracoviště nebo bydliště.

do mikrostruktury-vliv rodiny, přátel, skupiny nebo sousedů.

Ještě je můžeme dělit podle místa, času nebo délky trvání.

V praxi se však jednotlivé druhy kriminogenních faktorů prolínají, protože trestná činnost je podmíněna multifaktorově (Zoubková, 2016).

2.5.2 Příčiny a podmínky vzniku kriminality u seniorů

Jak již bylo zmíněno na začátku této práce mezi zvláště zranitelné oběti patří osoby, které jsou vysokého věku nebo jsou postiženy fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením. Senioři se stávají mnohem častěji oběťmi kriminality než jejími pachateli.

WHO člení vyšší věk jednotlivce na:

- období raného stáří - staršího věku: 60–74 let,
- období vlastního stáří - pokročilého, vysokého věku: 75–89 let,
- období dlouhověkosti tedy nad 90 let.

V různých odborných knihách se uvádí jako začátek stáří různý věk, obvykle se ale jedná o hranici 60 až 65 let (Martínková, Biedermanová, 2019).

Kajanová a Smolík ve své publikaci uvádějí, že pro trestnou činnost páchanou na seniorech lze jako důvody vzniku latentní kriminality uvést např. tyto:

- oběť, tedy senior nemá důvěru v policii či soudy,
- oběť není obeznámena s možností odborné pomoci,
- oběť může s oznámením trestného činu váhat, protože ji k pachateli váže určitý vztah (může jít o rodinné příslušníky),
- oběť pociťuje strach z pomsty v případě, kdy je pachatelem člen společné domácnosti,
- oběť může s oznámením trestného činu váhat, jelikož se cítí zahanbena a cítí „spoluvinu“ vzhledem k průběhu TČ,

- část obětí se na policii neobrátlí z toho důvodu, že škoda, která následkem zločinu vznikla, se jim jeví jako zanedbatelná (Smolík, Kajanová, 2012).

Smolík a Kajanová dále uvádějí: „Závěry z některých studií potvrzují, že množství trestných činů – především násilného charakteru – na seniorech roste a nabývá brutálnějšího charakteru. Varující jsou především ta zjištění, že k násilí na seniorech dochází i v prostředí rodiny či sociálních zařízení” (Smolík, Kajanová, 2012).

Mezi nejčastější TČ, které jsou na seniorech spáchány patří:

- a) kapesní krádeže a loupeže, a to především ze strany mladistvých pachatelů, kteří využívají toho, že senioři nosí většinou hotovost při sobě,
- b) krádeže vloupáním do bytů, rodinných domů – s ohledem na předpokládané úschovy hotovosti – a mnohdy za použití lsti,
- c) vyhrožování,
- d) vydírání;
- e) úmyslné ublížení na zdraví.

2.5.3 Aspekty výběru seniora jako oběti

Aspektů proč si pachatel vybere za oběť právě seniora může být několik. Jde zejména o fyziologické, psychické a sociální aspekty.

Fyziologické aspekty

Změnami člověka během stárnutí v rámci fyziologických aspektů rozumíme, takové změny, které jsou patrné na první pohled. Například změny estetické, zhoršená možnost pohybu. Dochází ke změně imunitních funkcí a hlavně ke větší náchylnosti k nemocem. A právě z těchto důvodů jsou tyto osoby zařazeny do kategorie zvláště zranitelných obětí. Důvodem proč si pachatel TČ vybere tyto osoby může být právě jejich *zdravotní stav*, a nebo jejich *bezbrannost* (Klevelandová, 2017).

Psychické aspekty

Názory psychologů na problematiku psychických změn během stárnutí jsou rozdílné. Zde se jedná hlavně o změny psychiky. K té může dojít zejména v poznávacích schopnostech - vnímání, pozornost, paměť nebo myšlení. Často dochází ke snížené schopnosti adaptace na nové životní situace a podmínky. Snížené vnímání oslabenými smysly způsobuje i strach a úzkost. Zde mohou být aspekty výběru právě *zapomnětlivost, špatný psychický stav* nebo *zmatenost* a *špatná orientace v čase* (Klevetová. 2017).

Sociální aspekty

Sociální aspekty jsou v rámci této práce těmi nejdůležitějšími. Sociální změny ve stáří souvisí hlavně se změnou sociální role a se změnou sociálního postavení. K tomu dochází odchodem do penze, tím pádem se mění i ekonomická situace jedinců. Vosečková uvádí, že pozice seniorů závisí na pohledu samotné společnosti na tuto skupinu. Postavení seniorů v dnešní době je velice komplikované. Odchodem do důchodu se ztrácí pracovní přátelství a kontakt s lidmi a mění se rodinné vztahy. Dále uvádí, že úbytek schopností a neochota přijmout změny ve svém životě vedou často k sociální izolaci a neschopnosti navázat nové kontakty. Převládá touha po soukromí a pohodlí, uzavření se do svého světa a přijetí role v zajetí vlastních nepřátelských postojů vůči sobě, okolí i celé společnosti (Vosečková, 2014). Sociální aspekty, proč si pachatel vybere za oběť seniora mohou být:

- důvěřivost,
- osamělost,
- izolovanost
- ochota pomáhat druhým,
- nepoučitelnost.

2.5.4 Prevence násilné kriminality

Prevence kriminality je vedle represe součástí trestní politiky. Směřuje k předcházení páchaní kriminality a snižování obav z ní. Patří sem opatření, jejichž cílem či důsledkem je zmenšování rozsahu a závažnosti kriminality a jejích následků, ať již prostřednictvím omezení kriminogenních příležitostí, nebo působením na potenciální pachatele a oběti trestných činů. Jedná se o opatření:

- Sociální prevence - „Představuje aktivity ovlivňující proces socializace a sociální integrace a aktivity zaměřené na změnu nepříznivých společenských a ekonomických podmínek, které jsou považovány za klíčové příčiny páchaní trestné činnosti. Sociální prevence je součástí sociální politiky.”
- Situační prevence - „Staví na zkušenosti, že určité druhy kriminality se objevují v určité době, na určitých místech a za určitých okolností. Prostřednictvím opatření režimové, fyzické a technické ochrany se snaží kriminogenní podmínky minimalizovat.”
- Prevence viktimmnosti a pomoc obětem trestných činů – „je založena na konceptech bezpečného chování, diferencovaného s ohledem na různé kriminální situace a psychickou připravenost ohrožených osob. V praxi se jedná o skupinové i individuální zdravotní, psychologické a právní poradenství. Užívá metody sociální i situační prevence, a to podle míry ohrožení na primární, sekundární i terciární úrovni.”

Prevence kriminality úzce souvisí s prevencí dalších sociálně patologických jevů (© Prevence kriminality v České republice, 2020).

Prevence se také dělí podle cílového objektu na primární, sekundární a terciární.

Primární prevence - „Zahrnuje především výchovné, vzdělávací, volnočasové, osvětové a poradenské aktivity zaměřené zejména na nejširší veřejnost. Zvláštní pozornost je zaměřena na pozitivní ovlivňování zejména dětí a mládeže. Těžiště primární prevence spočívá v rodinách, ve školách a v lokálních společenstvích.”

Sekundární prevence - „Zabývá se rizikovými jedinci a skupinami osob, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou pachateli nebo oběťmi trestné činnosti, na sociálně patologické jevy a příčiny kriminogenních situací.”

Terciární prevence - „Spočívá v resocializaci kriminálně narušených osob. Jejím cílem je udržet dosažené výsledky předchozích intervencí a rekonstrukce nefunkčního sociálního prostředí - znovuzачlenění do společnosti” (© MHMP, 2013).

Zoubková (2016) uvádí, že prevence se dá ještě dělit na individuální a generální.

Individuální prevence se soustředí na přesvědčení, že újma, která vzniká pachateli uložením trestu může vést k tomu, že pachatele odradí od dalšího páčání TČ.

Generální prevence se soustředí na odstrašení potenciálních pachatelů. Spoléhá se na odstrašující účinek hrozby trestů, které by pachateli hrozili. Generální prevence tak spoléhá i na to, že hrozba trestu bude mít zásadní vliv na potenciální pachatele, že se jim nevyplácí čin vůbec páchat.

2.5.5 Represe násilné kriminality

Represe je prostředkem kontroly kriminality. To znamená, že je nejintenzivnější formou reakce státu na nežádoucí chování. Je upravena v zákonech, podílejí se na ní všechny prostředky trestní justice, což jsou soudy, státní zastupitelství, policie, vězeňská služba, probační a mediační služba, atd. Represe má i preventivní účinek - prevence represí - průběh trestního řízení má i preventivní charakter (Svatoš, 2012).

Na trestní represi se podílejí všechny složky systému trestní justice. Patří sem:

- činnost Policie ČR zaměřená na odhalování, objasňování a vyšetřování kriminality,

- činnost státního zastupitelství v rámci přípravného řízení,
- projednávání trestní věci před soudem, rozhodování o vině a trestu,
- výkon různých druhů uložených trestů a ochranných opatření (Probační a mediační služba ČR) a činnost orgánů Vězeňské služby při výkonu nepodmíněných trestů odnětí svobody (Novotný, Zapletal, 2008).

Zoubková uvádí, že existují dva přístupy zacházení s pachatelem TČ. Prvním je *Retributivní spravedlnost* (lat. *Restitutio* - odplata) a druhým je *Restorativní spravedlnost*.

Retributivní spravedlnost - Zločin je definován jako újma způsobená státu. Pozornost je zaměřena na odsudek za minulost (trest). Odpovědnost pachatele je potrestání. Je zde minimální důraz na lítost pachatele.

Restorativní spravedlnost - zločin je definován jako újma konkrétní oběti. Zde je pozornost zaměřena na budoucí nápravu pachatele. Odpovědnost pachatele je v součinnosti při odstraňování. Pachatel může vyjádřit lítost (Zoubková, 2011).

2.5.6 Probační a mediační služba

S represí souvisí i probační a mediační služba. Tu vykonávají probační úředníci a probační asistenti. Hlavními úkoly je agenda mediačních činností, probačních činností, obecně prospěšných prací, podmíněného propuštění s dohledem včetně domácího vězení (Zoubková, 2011).

2.5.7 Související pojmy

Mezi další pojmy související s represí patří kriminalizaci, dekriminalizaci a kriminální recidiva.

Kriminalizace

Svatoš uvádí, že kriminalizace znamená prohlášení daného společensky škodlivého jednání za trestné, toto prohlášení může být dáno pouze zákonem a normou nižší právní síly. Nastupuje až když řešení za využití jiných právních odvětví je neúčinné (Svatoš, 2012).

Dekriminalizace

Je opakem kriminalizace. Dekriminalizace tedy znamená vynětí určitých druhů jednání ze souhrnu činů určených trestním kodexem. V dekriminalizaci může vyústit i změna znaků vymezujících skutkovou podstatu trestného činu nebo osobnost pachatele. Neznamená to však, že dekriminalizovaná jednání musí být legalizována, též i nadále mohou být řazena mezi sociálně patologické jevy (Zoubková, 2011).

Kriminální recidiva

To znamená opakování trestné činnosti. Pro zajímavost ve Valdické věznici je recidiva, tedy skutečnost, kdy se propuštěný vrátí do vězení tragických 90 %. (Šámal, 2019).

Recidivu můžeme dělit na:

- Trestněprávní - pachatel opětovně spáchal TČ, ač byl za takový, nebo podobný TČ pravomocně odsouzen.
- Kriminologickou - pachatel opětovně spáchal TČ bez ohledu to, zda byl za předchozí TČ odsouzen nebo stíhán.
- Penologickou - tatáž osoba je nejméně podruhé ve výkonu trestu odnětí svobody (Svatoš, 2012).

2.6 Vliv násilné kriminality ve společnosti

Násilí je všude kolem nás. Ať už se sami staneme obětí, známe někoho, kdo se stal obětí nebo jen sledujeme kriminální seriály a filmy. Hlavně na tom mají dle mého názoru velký podíl média, které násilné kriminalitě dávají velký prostor. Každou chvíli se na internetu dočítáme o tom, jak násilné pořady nebo počítačové hry mají špatný vliv na děti.

Podle studie Kalifornské univerzity, může opakované vystavení násilné kriminality v médiích způsobit úzkosti a strach z budoucích událostí. Veliké riziko vzniku úzkostí je u těch, kteří ve svém životě násilí zažili (Thompson a kol, 2019).

Marešová uvádí: „O vlivu společnosti, vyznávané kultury, na přístup k násilí, k jeho projevům, na omezení, či popřípadě trestání společensky neadekvátního násilí, ale i o vlivu společnosti na utváření vědeckého názoru na násilí, nelze pochybovat. Nelze pochybovat ani o tom, že společnost v zájmu vlastní ochrany, ale i za účelem vlastní prosperity, projevy určitého násilí (zejména skupinového) užívá, ospravedlňuje a zaštiťuje celospolečenským zájmem, vírou apod. Mnohé společnosti dokonce na násilí zakládají svoji existenci, upevnění moci a individuální násilí směřující k jejich podpoře pak vidí jako nezbytné a správné” (Marešová, 2016).

2.7 Vliv násilné kriminality na jedince

Příčiny vzniku a rozvoje kriminality jsou multifaktoriální. Podstatný význam pro vyšší pravděpodobnost vzniku kriminálního jednání mají biopsychosociální faktory (Veteška, Fisher, 2020).

Pro účely této práce je třeba zaměřit se hlavně na sociální faktory. Veteška a Fisher (2020) ve své knize uvádějí, že nejdůležitějším sociálním faktorem, ve kterém si jedinec vytváří způsoby chování, je bezesporu rodina. Rodina se může stát rizikovým faktorem pro rozvoj poruch chování v případě, že se v ní vyskytují různé patologické jevy. Jedná se o problémy spojené s anomální osobností rodičů, kdy se rodiče sami dopouštějí různých forem asociálního a antisociálního chování. Velmi významná je otázka dysfunkce rodiny, spojená zejména s problémem psychické

deprivace. Značný význam pro rozvoj poruch chování má úplnost rodiny. Pozdní následky psychické deprivace se mohou projevit i v oblasti profesního uplatnění jedince. Dále uvádějí, že sociální faktory jsou dány celkovou úrovní konkrétní společnosti a jsou odrazem kultury. Značný význam má sociální struktura a její procesy. Nezanedbatelné jsou demografické, hospodářské a sociální podmínky, otázka právních norem a jejich naplňování, práce OČTŘ a dalších státních institucí.

Dalším důležitým faktorem je škola, kde se jedinec může dostat do špatné party, kde ho ostatní nabádají k užívání drog, alkoholu nebo k tomu, aby s nimi například kradl v obchodě atd. Anebo zde může nastat situace, kdy dítě místo školy musí páchat trestnou činnost kvůli rodičům, což se také stává.

Dalším faktorem může být i nezaměstnanost, kdy jedinec nemá žádné finanční prostředky a jediným způsobem, jak je získat je pro něj páchaní TČ.

Dále bych sem zařadila alkohol a drogy, které také pomáhají k trestné činnosti. Jedinec ztratí zábrany. Na někoho může mít alkohol takový vliv, že se po jeho užití projeví skrytá agresivita, a to může napomáhat ke snadnějšímu páchání TČ. Drogově závislí se dopouštějí TČ kvůli nedostatku financí na další dávky drog, což může platit i u alkoholu.

3 Výzkumná část

3.1 Cíle práce

Cílem mé bakalářské práce je zjistit příčiny násilné kriminality na zvláště zranitelných obětech.

3.2 Výzkumné otázky

V souvislosti se stanoveným cílem byla stanovena následující výzkumná otázka:

VO1: jaké jsou příčiny násilné kriminality na zvláště zranitelných obětech?

3.3 Hypotézy

V návaznosti na stanovený cíl a výzkumnou otázku byly stanoveny následující hypotézy:

H1: Obětí násilné kriminality se v průměru častěji stávají zvláště zranitelné oběti, než ostatní populace.

H2: Nejvíce násilí je pácháno na zvláště zranitelných obětech ze strany jejich nejbližších.

3.4 Operacionalizace pojmů

Při práci s hypotézami bylo u první hypotézy vycházeno z otázek „Stal/a jste se někdy obětí násilného trestného činu?“, kde respondenti měli na výběr ano či ne. Na to navazovala otázka „Pokud ano, jakého?“, kde respondenti mohli vybrat: loupež (přepadení), ublížení na zdraví, vydírání, týrání, vyhrožování, omezování na svobodě, porušování domovní svobody, pronásledování nebo jiné. Dále bylo vycházeno z otázky „Znáte nějakého seniora, který se stal obětí násilné trestné činnosti?“, kde byla rovněž možnost ano, či ne a dále navazovala otázka s výčtem TČ.

U druhé hypotézy bylo vycházeno z otázek „Myslíte si, že násilné trestné činy jsou na seniorech spáchány ze strany jejich blízkých?“ „Pokud ano, proč?“ U první bylo na výběr ano a ne, u druhé měli respondenti možnost vyjádřit svůj názor.

S výzkumnou otázkou se váže otázka „Myslíte si, že se senioři stávají častěji oběťmi násilné kriminality, než mladší věková populace” a „Pokud ano, tak z jakých příčin?”

4 Metodika

4.1 Výzkumná strategie

Podle Reichela (2009) bývá strategie výzkumu označována jako určitý specifický koncept řešení výzkumného úkolu, který zahrnuje řadu teoretických, metodologických nebo organizačních aspektů. Dále uvádí, že za výzkumnou strategii můžeme považovat obecný metodologický přístup k řešení výzkumné otázky, přičemž ve společenských vědách objevují dvě kategorie výzkumných strategií, a to kvalitativní a kvantitativní. Pro mojí bakalářskou práci jsem zvolila strategii kvantitativní.

Kvantitativní výzkum lze charakterizovat objektivností, tedy předpokládanou nestranností badatele, který není součástí výzkumného prostředí. Hypotézy se promítají do předem formulovaných otázek prostřednictvím zjištění získaných například z pozorování, dotazníků či strukturovaných rozhovorů (Baum a kol, 2014).

4.2 Metody a techniky sběru dat

Pro účely mé bakalářské práce jsem zvolila metodu dotazování s technikou tvorby vlastního dotazníku. Hendl a Remr (2017) uvádí, že dotazníky mohou být využity při sběru dat v případové studii, experimentu, statistickém šetření nebo pozorování. Obsah a organizace dotazníku odrážejí zájem výzkumníka. Jde o univerzální nástroj získání dat. Nejznámější je jeho použití ve statistickém šetření. Dotazník obvykle obsahuje části, které vycházejí z procedur škálování, testování a měření. Ve svém vlastním dotazníku jsem použila převážně uzavřené otázky.

Následné zpracování získaných dat bylo provedeno v programu Microsoft Excel a ve statistickém programu TIBCO STATISTICA 13.

4.3 Výzkumný soubor

Dotazník byl v online formě umístěn na Facebookové skupině města Strakonice a mezi klienty Centra sociálních služeb Staroměstská, České Budějovice v tištěné podobě. Samotný proces sběru dat probíhal od března do dubna 2021.

4.4 Etika výzkumu

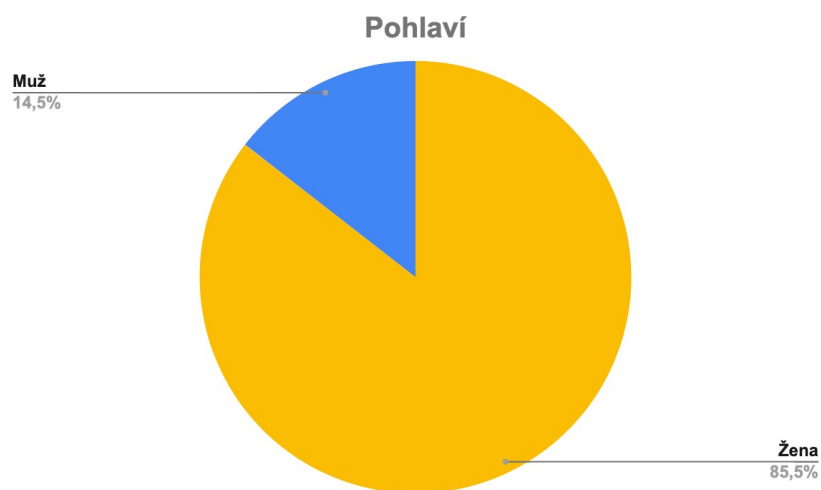
Jednou z hlavních nutností k dodržení etických aspektů výzkumu je anonymita a důvěrnost. Výzkumníci i jiní čtenáři neznají identitu respondentů (Hendl a Remr, 2017).

Respondenti byli v úvodu dotazníku obeznámeni s tím, že dotazník je zcela anonymní a dále o tom, na jaké účely budou jejich odpovědi využity. Zároveň byli poučeni, že vyplněním souhlasí se zpracováním jejich odpovědí.

5 Výsledky

5.1 Popisná statistika

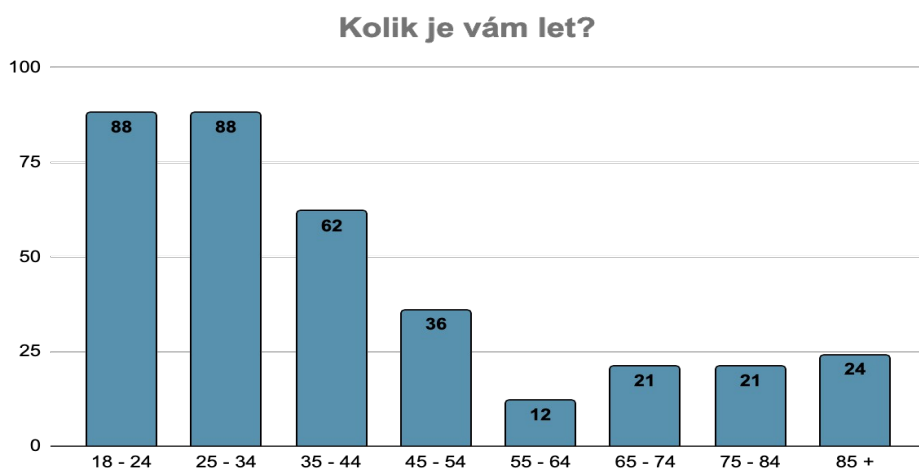
Graf číslo 3: Pohlaví

(Zdroj: Vlastní výzkum)

Graf číslo 3 udává odpovědi na otázku, jakého jsou respondenti pohlaví. Dotazník celkem vyplnilo 352 respondentů z toho 301 (85,5 %) žen a 51 (14,5 %) mužů.

Graf číslo 4: Kolik je vám let?

(Zdroj: Vlastní výzkum)

Z grafu číslo 4 vyplývá, že nejvíce respondentů bylo ve věkové kategoriích 18 - 24 a 25 - 34 let, kdy v obou těchto kategoriích bylo 88 respondentů. Nejméně pak bylo respondentů ve věku mezi 55 - 65 let a to pouhých 12.

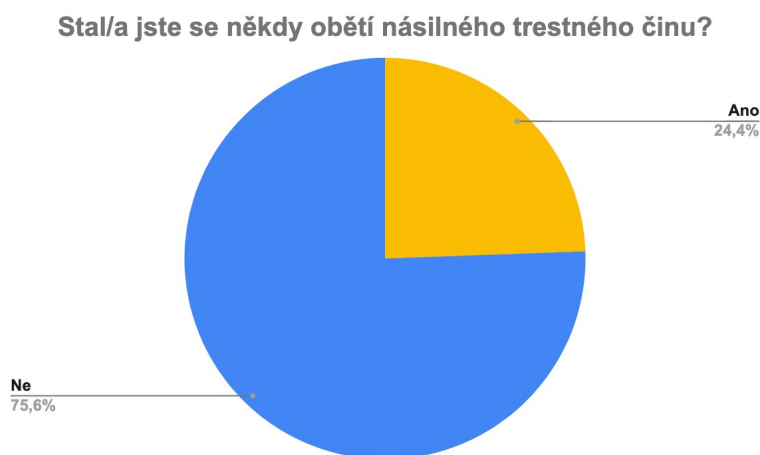
Graf číslo 5: Prostředí, ve kterém žijete?

(Zdroj: Vlastní výzkum)

Graf číslo 5 udává odpověď na otázku: „Prostředí, ve kterém žijete“. Nejvíce respondentů tedy 247 (70,2 %) odpovědělo, že žijí s rodině. Dále pak 52 (14,8 %) respondentů odpovědělo, že žijí sami v bytě, v domově pro seniory 45 (12,8 %) a v domovech s pečovatelskou službou žije pouze 8 respondentů (2,3%).

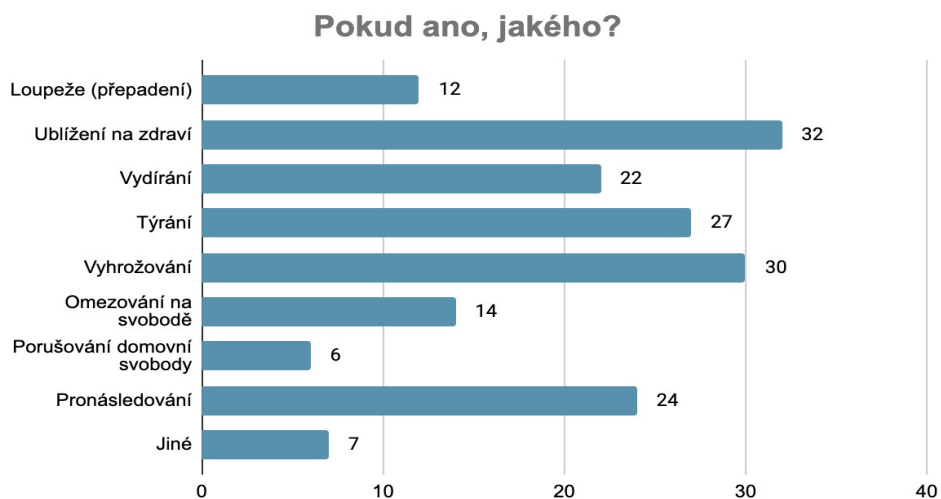
Graf číslo 6: Stal/a jste se někdy obětí násilného trestného činu?

(Zdroj: Vlastní výzkum)

Tento graf je důležitý pro téma této bakalářské práce. Udává odpovědi na otázku, zda se respondenti někdy stali obětmi trestného činu. Zde 266 (75,6 %) respondentů odpovědělo, že ne a 86 (24,4%) odpovědělo ano. Zde bych ráda uvedla, že jsem čekala více odpovědí ano.

Graf číslo 7: Pokud ano, jakého?

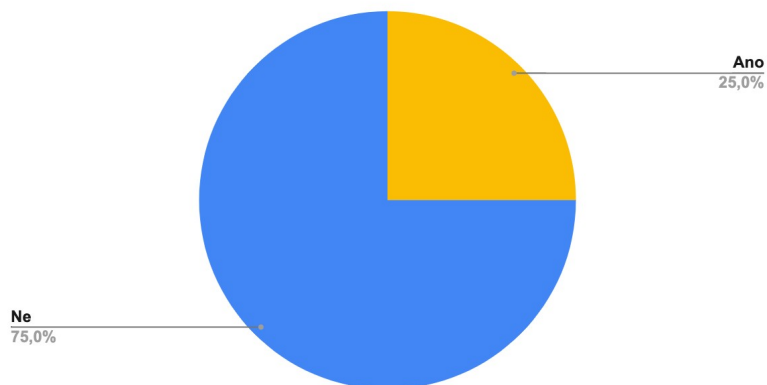

(Zdroj: Vlastní výzkum)

Z tohoto grafu vyplývá, že respondenti byli nejčastěji oběťmi trestného činu ublížení na zdraví, a to v počtu 32 (18,4 %). Dalším hodně častým činem bylo vyhrožování, které uvedlo 30 (17,2 %) respondentů a na třetím místě se umístilo týrání, které uvedlo 27 (15,5 %) respondentů. Nejméně respondenti uváděli porušování domovní svobody. V kategorii „jiné“ několik respondentů uvedlo trestný čin znásilnění. Zde bych ráda uvedla na pravou míru, že znásilnění se řadí do kategorie mravnostní kriminality, kterou se v rámci této práce nezabývám. Někteří respondenti uvedli, že se stali oběťmi jednoho nebo více trestných činů a proto se počet trestných činů nerovná počtu respondentů.

Graf číslo 8: Znáte nějakého seniora, který se stal obětí násilné trestné činnosti?

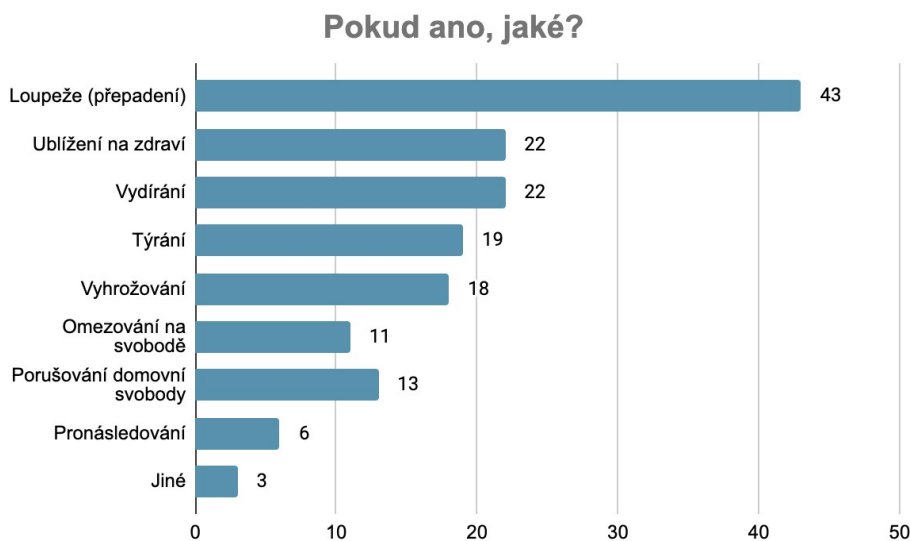
Znáte nějakého seniora, který se stal obětí násilné trestné činnosti?

(Zdroj: Vlastní výzkum)

Tento graf ukazuje odpověď na otázku „Znáte nějakého seniora, který se stal obětí násilné trestné činnosti?“ Ano odpovědělo 88 (25%) respondentů a ne uvedlo 265 (75 %) respondentů.

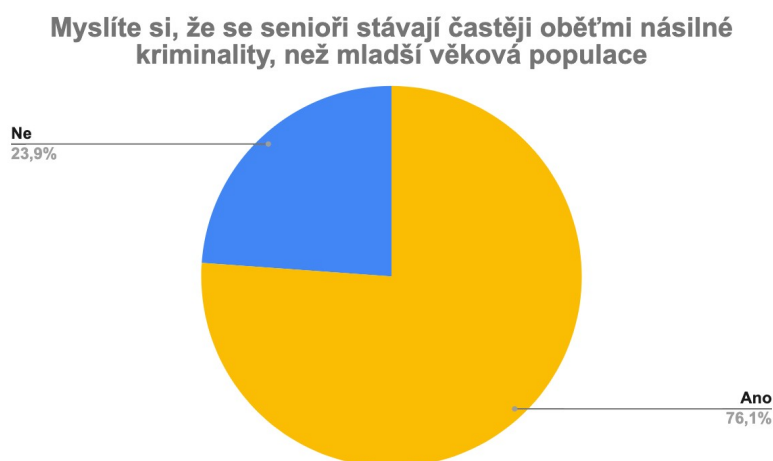
Graf číslo 9: Pokud ano, jaké?

(Zdroj: Vlastní výzkum)

U této otázky respondenti nejčastěji uvedli, že znají seniora, který se stal obětí trestného činu loupeže (přepadení) a to v počtu 43 (29,1 %). O druhou příčku se dělí trestné činy ublížení na zdraví a vyhrožování se shodným počtem 22 (14,9 %) a jako třetí je trestný čin týrání a to 19krát (12,8 %). Nejméně respondenti uváděli trestný čin Pronásledování. V kategorii jiné někdo uvedl například okradení členem rodiny. Někteří respondenti uvedli, že znají seniora, který se stal obětí více než jednoho trestného činu a proto se počet trestných činů nerovná celkovému počtu respondentů.

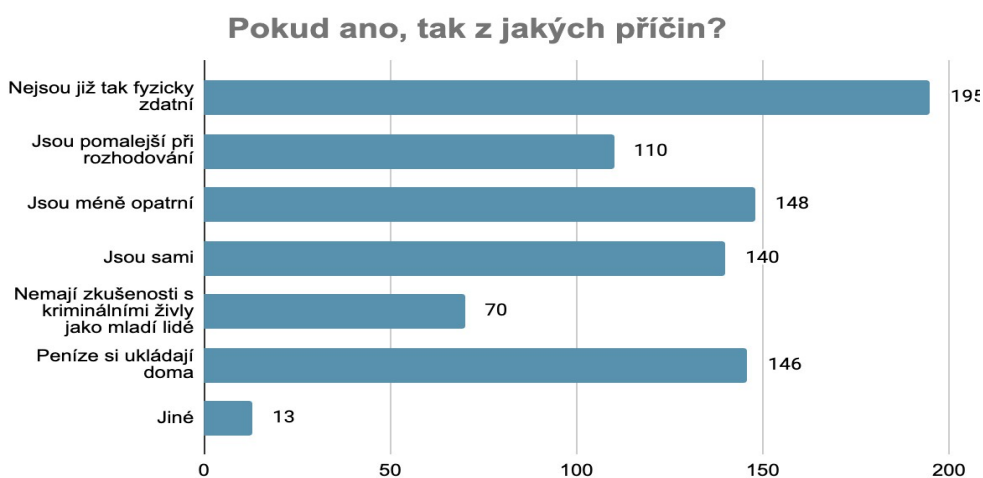
Graf číslo 10: Myslíte si, že se seniori stávají častěji oběťmi násilné kriminality, než mladší věková populace?

(Zdroj: Vlastní výzkum)

Graf číslo 10 uvádí odpověď na otázku: „Myslíte si, že se seniori stávají častěji oběťmi násilné kriminality, než mladší věková populace?“ Z grafu vyplývá, že 268 (76,1 %) uvedlo ano a 84 (23,9 %) uvedlo ne.

Graf číslo 11: Pokud ano, tak z jakých příčin?

(Zdroj: Vlastní výzkum)

U grafu číslo 11 se respondenti nejvíce shodli na tom, že senioři se stávají oběťmi trestných činů z důvodu, že již nejsou tak fyzicky zdatní, a to v počtu 195krát (23,7 %). Jako další nejčastější důvod je, že jsou méně opatrní, a to bylo uděleno 148krát (18 %) respondentů. Jako třetí nejčastěji uváděný důvod je, že jsou senioři sami, a to respondenti uvedli 140krát (17%). V kategorii jiné se respondenti shodli na tom, že dalším důvodem, proč se senioři stávají oběťmi TČ je to, že jsou moc důvěřiví.

Graf číslo 12: Myslíte si, že násilné trestné činy jsou na seniorech spáchány ze strany jejich blízkých?

(Zdroj: Vlastní výzkum)

Tento graf odpovídá na otázku: „Myslíte si, že násilné trestné činy jsou na seniorech spáchány ze strany jejich blízkých?“ Ano uvedlo 174 (49,4 %) respondentů a ne uvedlo 178 (50,6 %) respondentů. Odpověď na tuto otázku je nejednoznačná a myslím si, že pro lepší přesnost by bylo potřeba delšího a hlubšího výzkumu, než toho, na který jsem se soustředila já.

Pokud ano, proč?

U této otázky respondenti uváděli vlastní názor na danou problematiku. Nejvíce se shodli na tom, že pachatel seniora dobře zná a ví, kde si ukládá cennosti a peníze a předpokládá, že ho senior nenahlásí. Nejčastější důvodem, proč se toto děje je, že blízká osoba chce po seniorovi peníze a majetek. Dalším častým důvodem je, že senior je snadná oběť a nebo že je na obtíž rodině. Několik respondentů uvedlo, že pokud není TČ spáchán ze strany rodiny tak bývá spáchán prostřednictvím osoby pečovatele.

5.2 Statistické vyhodnocení hypotéz

V rámci testování hypotéz byl pro vyhodnocení závislosti mezi zkušeností s násilným trestným činem a věkovou kategorií použit chí-kvadrát test nezávislosti v kontingenční tabulce. Pro vyhodnocení rovnoměrnosti zastoupení souhlasu a nesouhlasu s názorem, že násilné trestné činy jsou na seniorech spáchány ze strany jejich blízkých, byl použit chí-kvadrát test dobré shody. Výpočty byly provedeny v programu TIBCO STATISTICA 13. Hladina významnosti pro rozhodnutí o nulové hypotéze činila 5 %.

H1: Obětí násilné kriminality se v průměru častěji stávají zvláště zranitelné oběti než ostatní populace.

Pro statistické vyhodnocení byly stanoveny statistické hypotézy H_0 a H_A :

H_0 : Zkušenost s násilným trestným činem nezávisí na věkové kategorii.

H_A : Zkušenost s násilným trestným činem závisí na věkové kategorii.

Tabulka č. 2 - Kontingenční tabulka a chí-kvadrát test

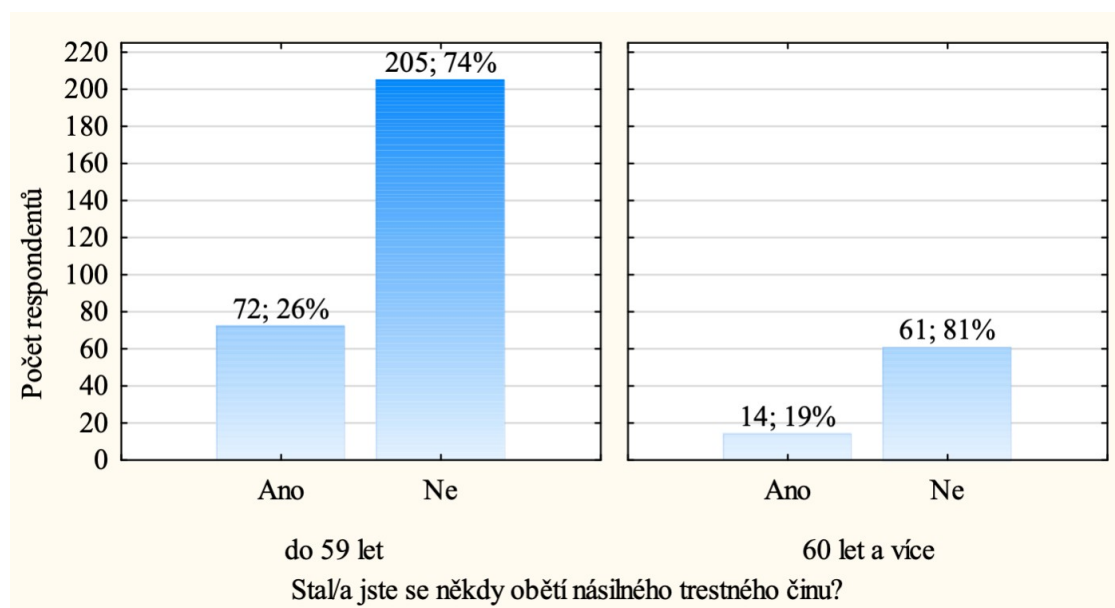
Chí-kvadrát test p-hodnota: 0,190		Stal jste se někdy obětí násilného trestného činu?				
		ano		ne		celkem
		n	%	n	%	
Věk	do 59 let	72	26	205	74	277
	60 let a více	14	19	61	81	75
	celkem	86		266		352

(Zdroj: Vlastní výzkum)

Obětí násilného činu se stalo 26 % respondentů do 59 let a 19 respondentů ve věku 60 let a starších. P-hodnota chí-kvadrát testu nezávislosti vyšla s ohledem na 3 desetinná místa 0,190, tj. vyšší než 0,05. Nulová hypotéza nebyla zamítnuta. Na hladině významnosti 0,05 nebyla prokázána závislost zkušenosti s násilným

trestným činem na věkové kategorii. Absolutní a relativní četnosti byly zobrazeny pomocí kategorizovaného sloupcového grafu.

Graf č. 13 – Absolutní a relativní četnost.

(Zdroj: Vlastní výzkum)

H₂: Nejvíce násilí je pácháno na zvláště zranitelných obětech ze strany jejich nejbližších.

H₀: Souhlas i nesouhlas s názorem, že násilné trestné činy jsou na seniorech spáchány ze strany jejich blízkých, je zastoupen rovnoměrně.

H_A: Souhlas i nesouhlas s názorem, že násilné trestné činy jsou na seniorech spáchány ze strany jejich blízkých, není zastoupen rovnoměrně.

Tabulka č. 3 - Chí-kvadrát test dobré shody

Celkový počet respondentů	352	
Srovnávané kategorie	Ano	Ne
Počet	174	178
Podíl	0,494 (49,4 %)	0,506 (50,6 %)
Očekávané četnosti při platnosti H_0	176 (50 %)	176 (50 %)
P-hodnota chí-2 testu dobré shody	0,831	
Rozhodnutí o nulové hypotéze	nezamítáme H_0	

(Zdroj: Vlastní výzkum)

Z celkem 352 respondentů vyjádřilo souhlas 174 (49,4 %) a nesouhlas 178 (50,6 %). V případě, že by platila nulová hypotéza a podíly souhlasných a nesouhlasných názorů byly stejné, očekávali bychom četnosti 176 v obou kategoriích (50 %). Chí-kvadrát test dobré shody porovnal pozorované četnosti (174 a 178) s očekávanými četnostmi (176 a 176) a výsledná p-hodnota vyšla s ohledem na 3 desetinná místa 0,831, tj. vyšší než 0,05. Nulová hypotéza nebyla zamítnuta. Na hladině významnosti 0,05 nebylo prokázáno nerovnoměrné zastoupení souhlasu a nesouhlasu s názorem, že násilné trestné činy jsou na seniorech spáchány ze strany jejich blízkých.

6 Diskuse

Teoretická část této bakalářské práce je rozdělena na dvě kapitoly. První kapitola Právní aspekty násilné kriminality definuje především právní úpravu spojenou s násilnou kriminalitou a uvádí jednotlivé trestné činy. Druhá kapitola s názvem Sociální a kriminogenní aspekty. V této kapitole jsou definovány pojmy jako kriminologický pojem násilí, charakteristika násilných činů, fenomenologie násilné kriminality, příčiny a podmínky násilné kriminality, aspekty výběru seniora jako oběti trestných činů - ty jsou v pro tuto práci důležité. Dále pak prevenci a represii. Na závěr je vymezen vliv násilné kriminality ve společnosti a na jedince.

Praktická část se věnuje kvantitativnímu výzkumu, ve kterém byla použita metoda dotazování a technika sběru dat formou vlastního dotazníku. Dotazník byl rozeslán mezi občany města Strakonice online formou a v tištěné formě mezi uživatele Centra sociálních služeb Staroměstská v Českých Budějovicích. Výzkumu se zúčastnilo celkem 352 respondentů. Sběr dat probíhal od začátku března do konce dubna 2021. Cílem této bakalářské práce bylo zjistit příčiny násilné kriminality na zvlášť zranitelných obětech.

Samotný dotazník obsahoval 11 otázek. První dvě otázky se věnovali věku a pohlaví. Dotazník ve větší převaze vyplňovaly ženy. A to v poměru 301 (85,5 %) žen a 51 (14,5 %) mužů. U otázky ohledně věku odpovědělo nejvíce respondentů ve věku 18-24 a 25-34 let, kdy v obou těchto kategoriích bylo 88 respondentů.

Následující otázka pak řešila, kde respondenti žijí, zde bylo zjištěno: Nejvíce respondentů tedy 247 (70,2 %) odpovědělo, že žijí v rodině. Dále pak 52 (14,8 %) respondentů odpovědělo, že žijí sami v bytě, v domově pro seniory 45 (12,8 %) a v domovech s pečovatelskou službou žije pouze 8 respondentů (2,3 %).

Třetí otázka se věnovala tomu, zda se respondenti někdy stali obětí trestného činu, 266 (75,6 %) respondentů odpovědělo, že ne a 86 (24,4 %) odpovědělo ano. Na tuto otázku navazovala otázka jakého činu. Zde bylo zjištěno, že nejčastěji se respondenti stali oběťmi trestného činu ublížení na zdraví a to v počtu 32 (18,4 %).

Pátá otázka se zabývala tím, zda respondenti znají seniora, který se stal obětí trestného činu. Ano odpovědělo 88 (25 %) respondentů a ne uvedlo 265 (75 %) respondentů. V páté otázce jsem pak zjišťovala, které trestné činy byly na těchto seniorech spáchány. Z dotazníku bylo zjištěno, že nejčastějším trestným činem byla loupež (přepadení) s to v podílu 23,7 % případů.

Dále jsem zjišťovala, zda si respondenti myslí, že se zvlášť zranitelné oběti stávají obětmi častěji, než zbylá populace. Z dotazníku bylo zjištěno, že 268 (76,1 %) uvedlo ano a 84 (23,9 %) uvedlo ne. K tomu se pojila otázka, z jakých by to mohlo být příčin. Z odpovědí bylo zjištěno, že nejčastější příčinou je, že již nejsou tak fyzicky zdatní, a to v podílu 23,7 %.

V závěru dotazníku jsem zjišťovala, zda si respondenti myslí, že násilné trestné činy jsou na seniorech spáchány ze strany jejich blízkých. Ano uvedlo 174 (49,4 %) respondentů a ne uvedlo 178 (50,6 %). S tím souvisela poslední otázka, z jakých by to mohlo být příčin. Nejvíce se respondenti shodli na tom, že pachatel seniora dobře zná a ví, kde si ukládá cennosti a peníze a předpokládá, že ho senior nenahlásí. Nejčastější důvodem, proč se toto děje je, že blízká osoba chce seniorovi peníze a majetek. Dalším častým důvodem je, že senior je snadná oběť, anebo že je na obtíž rodině. Několik respondentů uvedlo, že pokud není TČ spáchán ze strany rodiny tak bývá spáchán prostřednictvím osoby pečovatele.

Hypotéza č.1 byla „Obětí násilné kriminality se v průměru častěji stávají zvlášť zranitelné oběti než ostatní populace.“ A byla otestovaná formou chí-kvadrát testu.

Hypotéza č. 2 byla „Nejvíce násilí je páčáno na zvlášť zranitelných obětech ze strany jejich nejbližších.“ Ta byla také testována formou chí-kvadrát testu.

Kvůli určité neshodě mezi formulovanými hypotézami a dotazníkem bylo třeba pro statistické testování stanovit statistické hypotézy. Na základě testování statistických hypotéz lze učinit závěr, že hypotézy H1 a H2 nebyly prokázány.

7 Závěr

Tato bakalářská práce na téma „Právní sociální a kriminogenní aspekty násilné kriminality“ byla rozdělena na teoretickou a praktickou část.

Teoretická část v první kapitole vymezila právní aspekty násilné kriminality, definici vybraných trestných činů, definici oběti trestných činů a zvláště zranitelné oběti. Druhá kapitola vymezila pojem kriminologie, kriminologický pojem násilí, charakteristiku násilných činů, fenomenologie násilné kriminality, příčiny a podmínky násilné kriminality, aspekty výběru seniora jako oběti trestných činů, prevenci a represí. Na závěr byl vymezen vliv násilné kriminality ve společnosti a na jedince.

Na teoretickou část práce navazovala výzkumná část. Ve výzkumu byl popsán cíl práce, kterým bylo zjistit příčiny násilné kriminality na zvláště zranitelných obětech.

V souvislosti se stanoveným cílem byla stanovena následující výzkumná otázka VO1: Jaké jsou příčiny násilné kriminality na zvláště zranitelných obětech? Na základě výzkumné otázky byly stanoveny tyto hypotézy:

H1: Obětí násilné kriminality se v průměru častěji stávají zvláště zranitelné oběti, než ostatní populace.

H2: Nejvíce násilí je pácháno na zvláště zranitelných obětech ze strany jejich nejbližších.

Na základě výzkumné otázky bylo zjištěno, že příčinou mohou být tyto důvody - nejsou již tak fyzicky zdatní, jsou pomalejší při rozhodování, jsou méně opatrní, jsou sami. Nemají zkušenosti s kriminálními živly, jako mladí lidé a peníze si ukládají doma. Z výzkumu vyplynulo, že nejčastější příčinou podle dotazovaných respondentů je „Nejsou už tak fyzicky zdatní.“

Obě stanovené hypotézy byly vyvráceny. U hypotézy číslo dva by bylo potřeba hlubšího a déle trvajícího výzkumu, aby se dalo lépe vyjádřit jaký je vlastně výsledek, protože rozdíl odpovědí byl o 4 respondenty.

Cíl práce, kterým bylo zjistit příčiny násilné kriminality na zvláště zranitelných obětech, byl naplněn. Díky této práci jsem se dozvěděla, že trestných činů páchaných na zvláště zranitelných obětech je méně než jsem se dříve domnívala. Myslím si, že tato práce by mohla mít přínos pro zaměstnance Městské policie, ať už ve Strakoniciích nebo v Českých Budějovicích. Dále si myslím, že by mohla mít přínos i pro organizace, které poskytují ochranu a pomoc obětem trestných činů, jako je např. Bílý kruh bezpečí.

8 Použité zdroje a literatura

1. BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ. *Bílý kruh bezpečí* [online]. Česká republika, 2009-2019 [cit. 2019-12-26]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/>
2. BAUM, D. a kol., 2014. *Výzkumné metody v sociální práci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7464-390-3.
3. ČIHOUNKOVÁ, J., 2013. *Kriminologie* [online] [cit. 2021-03-05]. Dostupné z: <https://www.fsp.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/>
4. ČÍRTKOVÁ, L 2014. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0582-1.
5. DIANIŠKA, G. a kol., 2016. *Kriminológia*. 3. aktualizované a doplnené vydanie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Slovenské učebnice. ISBN 978-80-738-0620-0.
6. DIANIŠKA, G. a kol., 2018. *Kriminológia ako súčasť trestnej politiky: pocta prof. PhDr. Květoňovi Holcrovi, DrSc. k 80. narodeninám*. Praha: Leges. Teoretik. ISBN 978-80-7502-279-0.
7. HENDL, J., REMR, J., 2017. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1192-1.
8. HULMÁKOVÁ, J., 2013. *Trestání delikventní mládeže*, Monografie, Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-450-6.
9. JELÍNEK, J. a kol., 2019. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. vydání. Praha: Leges. ISBN 978-80-7502-380-3.
10. JELÍNEK, J. a kol., 2009. *Trestní právo hmotné*. 1. Vydání. Praha: Leges. ISBN 978-80-87212-24-0.
11. JELÍNEK, J., GŘIVNA, T., 2012. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges. ISBN 978-80-87576-39-7.
12. KAJANOVÁ, A., 2014. *Sociální patologie: vybrané kapitoly*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. ISBN 978-80-7394-449-0.
13. KAJANOVÁ, A. a SMOLÍK, J., 2012. *PREVENCE KRIMINALITY PÁCHANÉ NA SENIORECH POHLEDEM STUDUJÍCÍCH UNIVERZITY TŘETÍHO VĚKU* [online] [cit. 2021-03-19]. ISSN 1804-7858. Dostupné z: <http://casopis->

zsfju.zsf.jcu.cz/prevence-urazu-otrav-a-nasili/administrace/clankyfile/20120723140903437384.pdf

14. KARABEC, Z., 2018. *Kriminalita*. Sociologická encyklopedie [online]. Sociologický ústav AV ČR. [cit. 2021-03-05]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Kriminalita>
15. KLEVETOVÁ, D., 2017. *Motivační prvky při práci se seniory*. 2., přepracované vydání. Praha: Grada Publishing. Sestra (Grada). ISBN 978-80-271-0102-3.
16. MANNHEIM, H. a BERNARD, T. J., 1999. *Criminology*. [online]. In: Encyclopaedia Britannica. [cit. 2020-01-15]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/science/criminology>
17. MAREŠOVÁ, A. a kol., 2016. *Násilná kriminalita v nejisté době*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-149-3.
18. MAREŠOVÁ, A., 2016. *Nové jevy v násilné kriminalitě* [online]. [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <http://docplayer.cz/110735809-Nove-jevy-v-nasilne-kriminalite.html>
19. MAREŠOVÁ, A., 2011. *Resortní statistiky - základní zdroj informací o kriminalitě v České republice*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-110-3.
20. MARTÍNKOVÁ, L., 2016. *Agrese – co o ní víme?* Psychologie pro každého [online]. 2016 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://psychologieprokazdeho.cz/agrese-co-o-ni-vime/>
21. MARTÍNKOVÁ M., BIEDERMANOVÁ, E., 2019. *Kriminalitou ohrožení seniori v České republice – poznatky z výzkumu*. Praha: MVČR. ISSN 1210-9150.
22. NEŠPOR, K., 2008. Hostilita jako rizikový faktor řady onemocnění a možnosti jejího ovlivnění. *Časopis lékařů českých*. Praha: Česká lékařská společnost J. Ev. Purkyně, 147/2008(12), s. 633-635. [online]. [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://www.prolekare.cz/casopisy/casopis-lekaru-ceskych/2008-12/>
23. NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., 2008. *Kriminologie*. 3. přeprac. vyd. Praha: ASPI. ISBN 978- 80-7357-377-5.
24. POLICIE ČR. 2021. *Statistiky – kriminalita* [online]. Policie ČR. [cit. 2021-03-03]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>

25. POLICIE ČR. 2019. *Zvlášť zranitelné oběti* [online]. Policie ČR.[cit. 2019-12-26]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/zvlast-zranitelne-obeti.aspx>
26. PREVENCE KRIMINALITY. 2013. *Portál hlavního města Prahy* [online]. Praha. [cit. 2021-03-05]. Dostupné z: https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/magistrat/odbory/odbor_socialnich_veci/prevence_kriminality/index.html
27. PREVENCE KRIMINALITY. 2020. *Prevence kriminality* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky. [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://prevencekriminality.cz/prevence-kriminality/>
28. REICHEL, J., 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada. Sociologie. ISBN 978-80-247-3006-6
29. SCHEINOST, M. 2010. *Kriminalita očima kriminologů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-096-0.
30. SVATOŠ, R., 2012. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-389-6.
31. ŠÁMAL P. a kol., 2016. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7552-358-7.
32. THOMPSON, R et al. 2019. *Media exposure to mass violence events can fuel a cycle of distress*. Science Advances. DOI: 10.1126/sciadv.aav3502.
33. VELIKOVSKÁ, M., 2016. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8.
34. VETEŠKA, J. a FISCHER, S., 2020. *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada. Psyché. ISBN 978-80-271-0731-5.
35. VEVERA. J. et al., 2018. Rare Copy Number Variation In Extremely Impulsively Violent Males. In *Genes, Brain and Behavior*. Nutan Sharma, Harvard Medical School, Boston, USA, 6/2018(18). ISSN 2162-3279.
36. VICHLENDÁ, M. a KRČEK, I., 2011. *Kriminologie* [online]. Karviná: Střední odborná škola ochrany osob a majetku s.r.o, 2011 [cit. 2021-03-05]. Dostupné z: <https://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>

37. VOSEČKOVÁ, A., 2014. *Kapitoly z psychologie stáří pro studenty sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-376-5.
38. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Sbírka zákonů, částka 20, ročník 2013 [online]. Ministerstvo vnitra České republiky [cit. 2019-12-26]. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=%2045/2013&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
39. Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník. Sbírka zákonů, částka 11, ročník 2009 [online]. Ministerstvo vnitra České republiky [cit. 2019-12-26]. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=40/2009&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
40. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním. Sbírka zákonů, částka 66, ročník 1961 [online]. Ministerstvo vnitra České republiky [cit. 2019-12-26]. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=141/1961%20&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
41. ZOUBKOVÁ, I. a MOULISOVÁ, M., 2016. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: Armex Publishing. ISBN 978-80-86795-05-8.

9 Přílohy

Příloha 1 – dotazník

Jaké jsou příčiny násilné kriminality na zvlášt' zranitelných obětech?

Dobrý den, jmenuji se Kateřina Polatová a studuji na Zdravotně sociální fakultě na Jihočeské univerzitě obor Sociální práce ve veřejné správě. Ve své bakalářské práci zkoumám, jaké jsou příčiny násilné kriminality na zvlášt' zranitelných obětech - to jsou například senioři. Chtěla bych Vás poprosit o vyplnění mého dotazníku, který poslouží jako podklad bakalářské práce. Dotazník je anonymní, odpovědi prosím zakroužkujte.

1. Pohlaví

- a. Muž
- b. Žena

2. Kolik je Vám let?

3. Prostředí, ve kterém žijete?

- a. Sám v bytě
- b. S rodinou
- c. V domově pro seniory
- d. V domě s pečovatelskou službou

4. Stal/a jste se někdy obětí násilného trestného činu?

- a. Ano
- b. Ne

5. Pokud ano, jakého?

- a. Loupeže (přepadení)
- b. Ublížení na zdraví
- c. Vydírání
- d. Týrání
- e. Vyhrožování
- f. Omezování na svobodě
- g. Porušování domovní svobody
- h. Pronásledování
- i. Jiné - uveďte:

6. Znáte nějakého seniora, který se stal obětí násilné trestné činnosti?

- a. Ano
- b. Ne

7. Pokud ano, jaké?

- a. Loupeže (přepadení)
- b. Ublížení na zdraví
- c. Vydírání
- d. Týrání
- e. Vyhrožování
- f. Omezování na svobodě
- g. Porušování domovní svobody
- h. Pronásledování
- i. Jiné - uveďte:

8. Myslíte si, že se senioři stávají častěji oběťmi násilné kriminality, než mladší věková populace?

- a. Ano
- b. Ne

9. Pokud ano, tak z jakých příčin?

- a. Nejsou již fyzicky tak zdatní
- b. Jsou pomalejší při rozhodování
- c. Jsou méně opatrnější
- d. Jsou sami
- e. Nemají zkušenosti s kriminálními živly jako mladí lidé
- f. Peníze si ukládají doma
- g. Jiné – jaké:

10. Myslíte si, že násilné trestné činy jsou na seniorech spáchány ze strany jejich blízkých?

- a. Ano
- b. Ne

11. Pokud ano, proč?

Uveďte důvody:

10 Seznam Zkratek

OČTŘ - Orgány činné v trestním řízení

TČ - Trestný čin

TŘ - Trestní řád

TZ - Trestní zákoník

ZOOP - Zákon o obecní policii

ZOPCR - Zákon o Policii ČR

ZOTC - Zákon o obětech trestných činů

ZTOPO - Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob

ZVTOS - Zákon o výkonu trestu odnětí svobody